

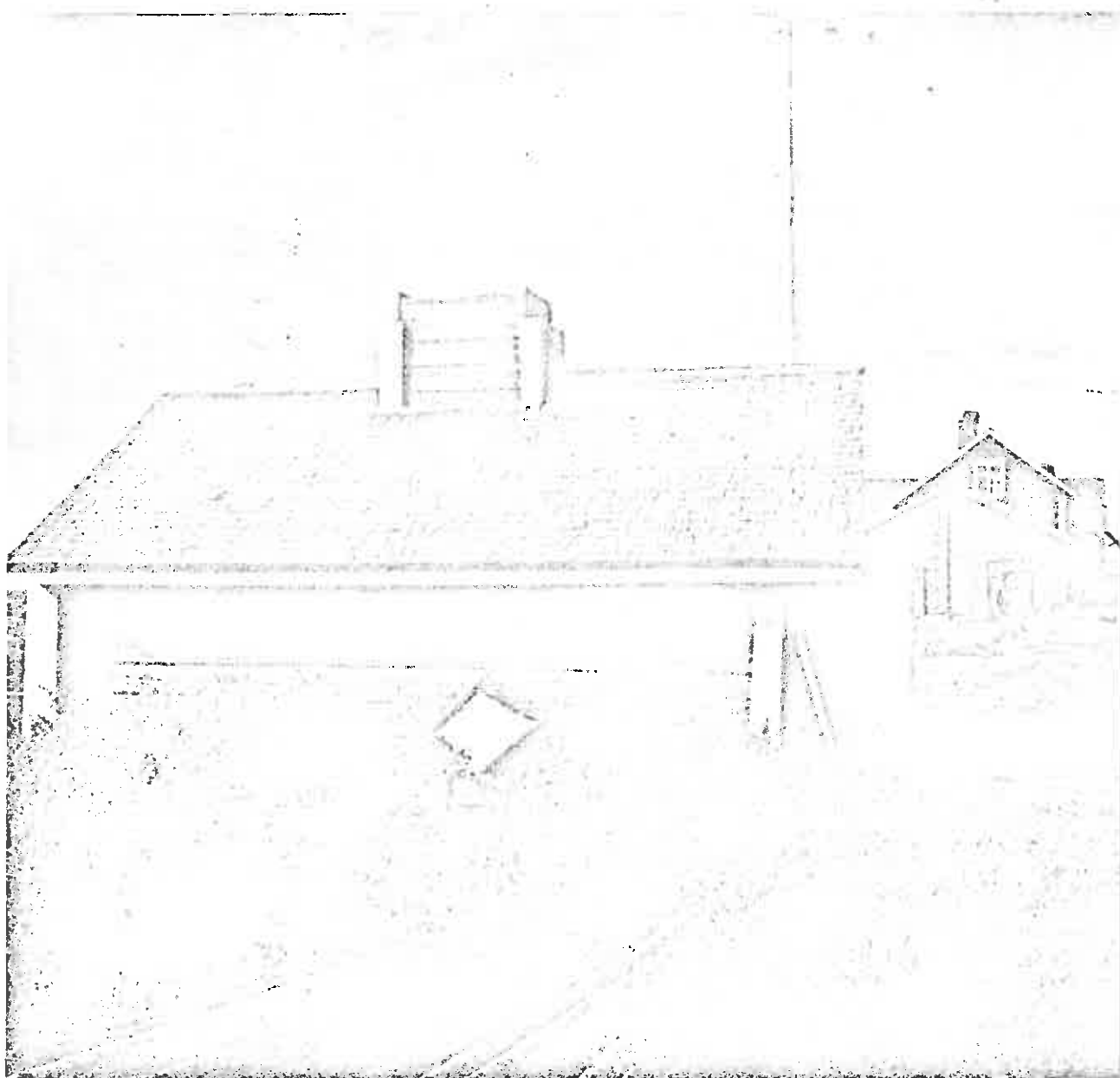
Siian lippoaminen

Merisiika, lohen jälkeen arvokkain talouskalamme, nousee kuten lohikin muutamien suurimpien virtojemme hapekkaisiin latvavesiin kutemaan, jolloin sitä pyydetään kuin nousulohta. Kansatieteellisessä katsannossa alkukantaisin pyyntitapa on lippoaminen eli pitkävartisella haavilla tapahtuva kalan nosteleminen virtaavasta vedestä. Lohta tällä tavoin pyydetään verraten vähän, mutta siian pyynnissä se sitä vastoin on varsin tärkeä menetelmä. Tärkeimmät nykyiset siianlippouspaikat ovat Tornionjoen alajuoksulla Karungin pitäjässä sijaitsevat Kukkolan- ja Matkakosken kosket sekä aikaisemmin Kemin maalaiskunnan Taivalkoski. Ennen sitä lipottiin runsaasti mm. Kokemäenjoen lohipadoilla ja Vuoksessa Käkisalmen koskissa.

Miten tuollainen alkukantainen, mutta Kukkolassa ja Matkakoskella edelleen tuottoisa pyyntitapa, jossa väliin on vain yksinkertainen kädenjatko, lippo, on voinut säilyä nykypäiviin, selittyy siian vaellustavasta ja vesistön paikallisuonteesta. Siika on, niin kalastajat väittävät, hyvin arka ja varovainen kala. Sen jokiin nousu tapahtuu kesän kirkkaimpana aikana, jolloin se taitavasti välttää rysiä ja mertoja. Verkkoja ei liioin voida sopivasti laskea virtaaviin jokiin. Nuotan ja ajoverkon edestä siika pakenee hyvin kärkkäästi. Mutta miten sitä saadaan pyydetyksi pienellä lipolla, jonka suun pitempi halkaisija ei ole paljon yli puolen metrin, käynee ymmärrettäväksi seuraavan perusteella.

Pari siikaa on sattunut yhdellä nostolla samaan lippoon, mistä johtuen lippomiehen suu on vetäytynyt mereeseen. Tällä kohtaa renkun edessä koskessa sijaitsee tyven pohjakoste eli lippous, jonne noususiiat tätä rantaa uidessaan jäävät hetkeksi lepäämään. Lippouksia on myös keskellä kuohuvaa koskea. Niille päästään vain vaikein veneellä ja niissä voidaan lipota vain siten, että vene ensin ankkuroidaan lippouksen yläpuolella olevaan kallioon. — Karunki, Kukkola 1939.

Kaikki varsinaiset siianlippouspaikat sijaitsivat väkevävirtaisissa koskissa, joita siiat pyrkivät nousemaan päästäkseen ylemmäs mieleisille kutupaikoille yläjuoksun mataliin hapekkaisiin vesiin. Kun kosket ovat pitkiä ja voimakkaita, kalat eivät jaksu uida yhteen menoon koko matkaa alanivasta niskaan, vaan ne nousevat vähitellen viiptyen samassa koskessa pitkät ajat pyrkiessään pohjakosteesta toiseen ja levätesään niissä. Vaikka vesi kosken pinnassa ryöppyää ja kiittää vinhasti eteenpäin lähes kaikkialla rantojen välissä, ei liike ole samanlainen pohjassa. Jo rannan niemekkeet synnyttävät tyveniä rantakosteita ja taakse päin suuntautuvia akanvirtoja. Aivan samanlaisia on runsaasti pohjassa. Niin kuin ihminen myrskytuulesa löytää tyvenen paikan huoneen seinustalta, kallion suojasta tai metsän laidasta, kala löytää tyvenen kosteen pohjakiven tai jyrkän pohjakallion särmän takaa. Vaikka vesi kiittää hurjaa vauhtia metrin tai

parin vahvuisena virtana yli, kiven takana on tyytä ikään kuin tuulensuojassa, etenkin jos vähän alempana on vielä toinen kivi, joka estää virran liian nopeasti painumasta pohjaa kohti. Vielä parempi on, jos pohjakoiteella on sivustasuojatkin, jolloin pohjaan muodostuu pitkulainen kuoppa eli hauta. Tällainen on oikea »lippous», jonne noususiivat varastoituvat ja josta ne nostellaan ihmisten ravinnoksi. Vähän veden aikana on sellaisia myös keinotekoisesti raivattu.

Kalastajat tuntevat jokaisen lippouksen ja siten he tuntevat myös ne tiet, joita siika ja lohi käyttävät koskea noustessaan. Kerrotaan että siivat nousevat pienissä parvissa, joten niitä kuopan pohjalta tapaa useita samalla kertaa. Harvinaista ei olekaan, että lipossa nousee kerralla kaksi, kolme jopa useampiakin. Yhden miehen päiväsaalis voi vielä nykyään nousta huomattaviin määriin. Parhaina päivinä koskesta nostetaan 600—1000 kalaa eli runsaasti yli 1000 kg. Huomattavan hyvä kalavuosi oli kesä 1938, jolloin Kukkolassa eräänä heinäkuun loppupäivänä kerrotaan lipotun lähes 2000 siikaa.

Parhaana pyyntiaikana Jaakosta Lauriin on koskikentällä, jossa sijaitsee yhteinen koskikota ja runsaasti aittoja, elämä vilkasta ja hauskaa. Käydään katsomassa pyyntimiehiä ja maistamassa jaloa kalaa. Jokainen kylänkeskeinen saaliinjako houkuttelee myös kansaa paikalle. Saalis jaetaan vanhojen sääntöjen mukaisesti lippomiesten ja kylän talojen kesken. Periaatteena on, että ensiksi vaivannäkijä — lippomies — saa päältä palkkansa, sitten työväliseen omistaja palkkionsa ja vasta kolmanneksi tulee koko kylä, jonka kesken kalakasa jaetaan mutkikasta mutta täysin omistusoikeuden mukaista perustetta noudattaen. Jakoperät ennen annettiin ulkopuolisille köyhille osattomille.

Lippopyynnissä on nykypäiviin säilynyt kappale ikivanhaa kalastusperinnettä. Kansatieteellisessä katsannossa kyseessä on muinaisaikaiseen kalastuksen vuotuisrytmiin kuulunut aktiivinen kalastusmenetelmä, jonka biologiset edellytykset eivät ole vuosituhansiin muuttuneet ja johon kuuluvaa ainoata pyyntivälinettä, lippoa, on myös syytä pitää ikivanhana mutta yhä vielä käytännöllisenä ja tehokkaana kalastusvälineenä.

Päivän saalista jaetaan. Jakotoimitus on monimutkainen mutta oikeudenmukainen. Ensin saa päältä työntekijä ja työväliseen omistaja palkkseen ns. lipposiivat, sitten vanhin verottaja, kirkko, papinsiivat, ja vasta viimeksi pyyntialueen omistaja, kylä, jolla ei ole ollut mitään vaivaa saaliin tavoittamisesta. Kylänjaossa siivat jaetaan ensin vanhan taloluvun eli kylän numerojen mukaan yhtä suuriin kasoihin, jotka sitten arvotaan sivullista apuna käyttäen. Numerokasat taas jaetaan niistä lohkotettujen tai yhdistettyjen talojen manttaaliluvun mukaisesti. Jako toimitetaan aina illalla kello 19. Silloin osakkaat ja uteliaat kokoontuvat koskikentälle, joka kesän aikana muodostaa kylän keskipisteen. — Karunki, Kukkola 1939.